

Overgenomen uit: Begijnhofkrant 54 (2016) 1

De connectie tussen de cisterciënzers, bedelorden en ‘begijnen’

Hugo Vanden Bossche

Op de volgende bladzijden van dit winternummer wordt vooral gefocust op de begijnenbeweging in de 13de-eeuwse bisdommen Kamerijk, Doornik, Terwaan, Atrecht en Utrecht (blz. 2) en in het middeleeuwse Duitsland (blz. 9). In het eerste artikel wordt onder meer de rol van de cisterciënzers en dominicanen besproken, terwijl in het tweede vooral de twee bedelorden, dominicanen en franciscanen, aan bod komen.

Waarom waren deze kloosterorden, naast de wereldlijke gezagsdragers, betrokken bij de stichting, ontwikkeling en het patronaat (beschermheerschap) van de begijnhoven en vooral de twee bedelorden bij de geestelijke/spirituele begeleiding van de begijnen in hun conventen en “besloten” hoven? Wat zeker meegespeeld heeft, is dat monniken en andere geestelijken er in mindere of meerdere mate aan twijfelden dat vrouwen die werden blootgesteld aan de verleidingen van de stad en ketterse bewegingen, deugdzzaam/rechtschapen konden leven. Om hen te beschermen, hebben monniken en clerici samen met goed menende en rijke leken de begijnen geholpen bij de planning en bouw van ommuurde ‘parochies’.

Maar er was meer. Binnen de mystieke vroomheid van zowel de monniken en monialen van de orde van Cîteaux als van de eerste begijnen stonden de intieme omgang van de ziel met Christus, de liefde voor de lijdende Christus en het verlangen naar de eucharistie centraal. Of anders geformuleerd: de spiritualiteit van de begijnen in het begin van de 13de eeuw was verwant aan de spiritualiteit van de cisterciënzers. Dat blijkt uit het door de cisterciënzermonnik Goswin van Bossut geschreven officie van Maria van Oignies. Dit document bevat bruidsmetaforiek en verwijzingen naar het Hooglied, die ook veel in *vitae* van cisterciënzerinnen voorkomen. Hoewel Maria van Oignies niet officieel heiligverklaard werd, werd de feestdag (23 juni) van deze ‘leken-heilige’ al in de 13de eeuw in de cisterciënzerabdij van Villers, gesticht in 1146, gevierd.

De hoge achting voor het mystiek-geestelijke leven van Maria van Oignies en andere *mulieres religiosae* ligt mogelijk aan de basis van de betrokkenheid van de cisterciënzers bij de stichting, ontplooiing en vooral het beschermheerschap van de begijnhoven in de toenmalige bisdommen Brabant en Luik. Zo was de abt van de abdij van Villers en later die van de abdij Sint-Bernards-aan-de-Schelde – deze abdij startte in Vremde in 1236 met monniken van

Villers en verhuisde in 1246 naar Hemiksem – op een of andere manier betrokken bij de ontwikkeling van en/of het toezicht op de begijnhoven in Borgloon, Brussel (Groot Begijnhof), Leuven (Groot Begijnhof), Lier, Thorembais-les-Béguines en Vilvoorde. De begijnen in Roermond stonden onder het patronaat van de cisterciënzerinnenabdij (Munsterabdij).

Daarbij moet wel worden opgemerkt dat ook toen al ‘gratis’ niet bestond. Voor de uitoefening van het beschermheerschap moesten de begijnen, of een milde schenker, betalen. Zo beslisten bijvoorbeeld in 1275 de abt van Villers en de plebaan van de minderbroeders, op initiatief van hertog Jan I, dat het ‘beschermheerschap’ van het Groot Begijnhof in Brussel door het Kapittel van Sint-Goedele moest worden overgedragen aan de abt van de cisterciënzerabdij Sint-Bernardus-aan-de-Schelde. Als compensatie kregen de kanunniken van de hertog twee ‘*prebenden*’, dat is een rente uit kerkelijke goederen die aan een kanunnik als vergoeding werd toegekend voor een door hem te verrichten geestelijke bediening. Hoeveel de begijnen toen aan de abt in Hemiksem moesten betalen, werd niet vermeld. In Lier, waar de begijnen onder het patronaat van het kapittel en de abt van de abdij in Hemiksem stonden, moesten de begijnen jaarlijks per begijn twee *denarii* betalen (zie blz. 17).

Een groep begijnen, met de grootjuffrouw vooraan, luistert naar Gilles li Muisis, de abt van de Sint-Martinusabdij van Doornik. Koninklijke Bibliotheek van België, Handschriftenkabinet IV 119, f° 84r, copyright: KIK/IRPA, Brussel.

Het kan worden betwijfeld dat de cisterciënzers zich rechtstreeks bemoeiden met het geestelijk welzijn van de begijnen. Dat zou een inbreuk zijn op een van de grondbeginselen van de Orde, namelijk afzien van alle zielzorg buiten het eigen klooster.

Het waren vooral de dominicanen, vanaf het tweede kwartaal van de 13de eeuw in Vlaanderen, Brabant en het Luikse, en de franciscanen in Duitsland, rond 1300, die deze taak behartigden. De dominicanen zorgden niet alleen voor de geestelijke begeleiding van begijnen via hun preken en het horen van de biecht. Zij waren als de biechtvaders en raadgevers van onder meer Johanna van Constantinopel en haar jongere zus, Margareta II, beiden gravin van Vlaanderen en Henegouwen, betrokken bij de stichting, uitbouw en blijvende ondersteuning van verscheidene begijnhoven in de Lage Landen. De predikheren zorgden voor de geestelijke begeleiding in onder meer de begijnhoven van Aalst, Aarschot, Antwerpen, Brugge (Ten Wyngaerde), Douai (Champfleury), Gent (Sint-Elisabeth), Herentals, Lille (Sint-Elisabeth), 's-Hertogenbosch, Tongeren, Valenciennes en mogelijk ook Ieper. In het begijnhof van Ieper zat wel de overste van de minderbroeders in het bestuur.

Hugo Vanden Bossche

Bronnen

- Folkers S. (2010) *Voorbeeld op Schrift: de overlevering en toe-eigening van de vita van Christina Mirabilis in de late middeleeuwen*, Hilversum
- Simons W. (1994) *Begijnen in de middeleeuwen*, In: *Begijnen en begijnhoven*, Algemeen Rijksarchief, Brussel
- Simons W. (2001) *Cities of Ladies. Beguine communities in the Medieval Low Countries, 1200-1565*, Philadelphia
- Vanden Bossche H. (2015) *Op zoek naar de Brusselse begijnhoven*. Deel 1. Begijnhofkrant nr. 46, pp. 2-8
- Vanden Bossche H. (2016) *De middeleeuwse 'begijnenbeweging' 12de-13de eeuw*. Deel 1: het bisdom Luik, Begijnhofkrant nr. 53, pp. 2-8
- Vanherpe I. *De Rubrum Files (1255-1285)*, In: *De kronieken van de Westhoek*, <http://www.westhoek.net/P1255100.htm>